

Smjernice za izgradnju, vrjednovanje i zaštitu
Zbirke za knjižničarstvo

Zagreb, 2018.

Nakladnik
Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

Za nakladnika
Tatijana Petrić

Smjernice izradile
Antonija Filipeti i Dragica Krstić

Lektura
Zrinka Mikulić

ISBN 978-953-500-185-0

Sadržaj

Uvod	4
Uloga i zadaće	4
Fond	4
Izgradnja	4
Kupnja	5
Zamjena	5
Dar	5
Izdanja NSK	5
Pristup i korištenje	6
Vrjednovanje Zbirke	6
Održavanje i zaštita	7
Probiranje i izdvajanje građe	7
Zaštita građe	7
Smještaj fonda.....	8
Sigurnost Zbirke.....	9
Konzervacija i restauracija.....	9
Procjena rizika i plan zaštite u kriznim uvjetima.....	9
Literatura	10

Uvod

Svrha je Smjernica za izgradnju, vrjednovanje i zaštitu Zbirke za knjižničarstvo odrediti temeljna načela izgradnje, održavanja, razvoja i zaštite Zbirke kako bi se jasno odredila njezina uloga u sastavu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu te uspješno odgovorilo na korisničke zahtjeve. Smjernice su prikaz trenutačnoga stanja, ali i budućih prioriteta u postupanju knjižničnoga osoblja u svezi s odabirom, nabavom, smještajem, izlučivanjem te zaštitom građe, no riječ je o dokumentu koji, također, podrazumijeva analize, prilagodbe i promjene.

Uloga i zadaće

Zbirka za knjižničarstvo djeluje u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu kao sastavni dio Hrvatskoga zavoda za knjižničarstvo te kao referentna zbirka Centra za stalno stručno usavršavanje knjižničara u Republici Hrvatskoj.

U Zbirci se odabiru, prikupljaju, pripremaju i daju na korištenje hrvatska stručna djela iz područja knjižničarstva te informacijskih i komunikacijskih znanosti, kao i relevantna inozemna stručna literatura iz tih područja.

Fond

Zbirka sadrži tiskanu građu, i to knjige, referentnu građu, kao što su bibliografije, vodiči, enciklopedije, rječnici, leksikoni i sl., te serijske publikacije – časopise, godišnjake i zbornike.

Uz to, korisnicima je na raspolaganju mogućnost korištenja baza podataka iz područja knjižničarstva.

Osim publikacija na hrvatskome jeziku, dostupne su i publikacije na stranim jezicima, među kojima najviše na engleskome, ali i na njemačkome, talijanskome, francuskome, slovenskome, makedonskome, kao i na drugim jezicima.

Izgradnja

Kao referentna zbirka Centra za stalno stručno usavršavanje knjižničara u Republici Hrvatskoj, Zbirka se izgrađuje i na temelju prijedloga za nabavu u organizaciji predavača, ali i voditelja odjela te koordinatora radnih procesa u sklopu Knjižnice. Kao dio sveučilišne zbirke prati potrebe akademskih programa, stalnoga stručnog usavršavanja te znanstvenoga djelovanja.

Proces prikupljanja građe u Zbirci temelji se na kupnji, zamjeni i daru, a u Zbirku se uvrštavaju i izdanja Knjižnice.

Kupnja

Kupnja građe za Zbirku novčano se potpomaže iz sredstava koja su Knjižnici dodijeljena u tu svrhu. U suradnji s Odjelom *Nabava i izgradnja zbirke* sastavlja se godišnji plan za nabavu građe ovisno o novčanim okolnostima i prioritetima za nabavu građe.

Zamjena

Zamjenom se može nabaviti građa koja nije dostupna na drukčiji način ili se njome mogu napraviti uštede u proračunu za nabavu. Kada je riječ o tome načinu prikupljanja građe za Zbirku, treba se brinuti i o politici izgradnje Zbirke, odnosno o prioritetima.

Dar

Građa koju su darovale druge knjižnice, ustanove te pojedinci iz zemlje i inozemstva smješta se u Zbirku ako po svojem sadržaju i namjeni odgovara njezinoj svrsi i zadaćama. Tako se može popuniti Zbirka, mogu se dobiti dodatni primjerci određenoga djela, ali i građa, čija bi nabava zahtijevala znatna novčana sredstva.

Za donacije u Knjižnici postoji interna procedura *Dar prema NSK*. Zbirka za knjižničarstvo pridržava se te procedure.

Prije prihvaćanja dara bitno je procijeniti podrijetlo, materijalnu vrijednost, odnosno suvremenost građe, kao i fizičko stanje u kojem se nalazi. Bitna je i procjena hoće li mogući dar proizvesti i troškove za knjižnicu radi mogućih popravaka, dodatnoga prostora za smještaj i sl.

Ne isključuje se novac kao dar Zbirci ili Knjižnici.

Međutim, treba predvidjeti i mogućnost odbijanja dara. Ponuđeni dar mogao bi se odbiti uz zahvalu ponuditelju ako Zbirka, odnosno Knjižnica, ima već dovoljno primjeraka određenoga djela, ako građa po svojem sadržaju ne pripada u područje knjižničarstva, odnosno informacijskih i komunikacijskih znanosti, te ako fizičko stanje građe nije primjereno.

Izdanja NSK

U Zbirku se uvrštavaju i izdanja Knjižnice koja joj pripadaju po svojem sadržaju i tematici koju obrađuju, kao što su katalozi izložaba, zbornici radova, upute, pravila i sl.

U procesu izgradnje Zbirke provode se sljedeće djelatnosti:¹

Odabir

- izradba prijedloga za nabavu relevantne i suvremene građe
- odabir darovane građe za otvoreni pristup.

¹ Johnson, Peggy. Fundamentals of collection development and management. third edition. London : Facet Publishing, 2014., str.37-39.

Planiranje i organiziranje

- izradba, praćenje i analiza planova nabave
- usklađivanje djelatnosti povezanih s izgradnjom Zbirke s drugim odjelima, prije svega Odjelom *Nabava i izgradnja zbirke*, Odsjekom *Razvoj IT usluga*, u svezi s godišnjim izvješćem o prinovljenoj građi i posudbi građe iz Zbirke, Odjelom *Zaštita i pohrana* i dr.
- vrjednovanje Zbirke.

Izvješćivanje i informiranje

- pisanje izvješća o radu Zbirke za knjižničarstvo
- pružanje faktofskih informacija korisnicima
- pružanje bibliografsko-kataložnih informacija korisnicima
- pretraživanje kataloga.

Pristup i korištenje

Korisnici su Zbirke knjižničarski djelatnici, sveučilišni profesori, stručnjaci iz područja informacijskih i komunikacijskih znanosti te studenti informacijskih i komunikacijskih znanosti.

Svima je njima na raspolaganju više od 3000 naslova, odnosno približno 4500 primjeraka omeđenih publikacija u slobodnome pristupu građi, te zadnjih pet godišta više od 70 hrvatskih i inozemnih časopisa. Knjižna građa podijeljena je na 64 tematska područja u sklopu informacijskih i komunikacijskih znanosti.

Uz pristup Zbirci, međuknjižničnom posudbom u sklopu Informacijskoga centra Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu građa je dostupna i korisnicima iz drugih knjižnica u Hrvatskoj i inozemstvu. Ako Zbirka ne posjeduje određenu građu, tom uslugom korisnici mogu posuditi građu iz drugih knjižnica.

U sklopu informacijske i obrazovne djelatnosti Zbirka pruža stručne informacije o fondu.

Korisnicima je u Zbirci osigurano približno 30 mjesta za učenje, jedno računalo s pristupom internetu i skener. Korištenje građe i usluga Zbirke u skladu je s Pravilnikom o uvjetima i načinu korištenja građe i usluga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

Vrjednovanje Zbirke

Postupci za vrjednovanje Zbirke upozoravaju na moguće nedostatke Zbirke ili nedostatke u njezinoj izgradnji, kao i na moguća rješenja. Pritom se treba brinuti o različitim čimbenicima, kao što su korištenje – broj korisnika i učestalost, mogućnost Zbirke da odgovori na upite korisnika – broj neodgovorenih upita, starost i stanje u kojem se građa nalazi, jezici na kojima je građa dostupna i sl. Na temelju tih čimbenika određuje se kvaliteta Zbirke, odnosno učinkovitost u ispunjavanju njezine zadaće i namjene.

Uz to se mogu primjenjivati sljedeće metode, i to provjeravanje popisa nabave – jesu li svi predloženi primjerci pristigli u Zbirku; provjeravanje relevantnoga popisa stručne literature, kao što su izdavački katalogi, bibliografije i katalogi velikih knjižnica, usporedba s popisom prinova i fizičkim uvidom u stanje građe na policama kako bi se utvrdila moguća potreba zaštitnih postupaka; utvrđivanje podataka o korištenju građe – koliko je građe iz Zbirke korišteno, koliko je građe posuđeno izvan Knjižnice i u sklopu Zbirke, koliko je bilo obnove posudbe i povrata građe te analiza međuknjižnične posudbe građe – građa iz Zbirke koju su zatražile druge knjižnice.

Održavanje i zaštita

Probiranje i izdvajanje građe

Iz Zbirke za knjižničarstvo povremeno se izdvaja građa koja je zastarjela, odnosno koja ne sadrži aktualne informacije ili koja se tijekom dugoga razdoblja nije koristila. S polica se izdvaja i građa koja je u lošem stanju te zahtijeva popravak. Za teško oštećene knjige ili knjige koje nedostaju u Zbirci, odnosno nisu vraćene, podrazumijeva se popravak, odnosno zahtjev za nabavu novoga primjerka ili više primjeraka ako je određen naslov tražen.

Budući da se Zbirka za knjižničarstvo nalazi u otvorenome pristupu, građa koja je izložena na policama treba biti posložena tako da je lako dostupna, treba biti u dobru stanju te sadržavati nove obavijesti povezane s područjem kojim se bavi.² Tako je lakše uočiti moguću potrebu za nabavom novih naslova iz pojedine skupine. Klasična, temeljna djela povezana sa strukom mogu ostati u Zbirci bez obzira na godinu izdanja.

Nabava bi se trebala provesti ako postoji stalna potražnja za određenim naslovom, a on nije tijekom dugoga vremena vraćen te se može smatrati izgubljenim. Prije postupka nabave treba razmotriti postoje li već u Zbirci publikacije koje tematski obuhvaćaju to područje te postoji li u Zbirci ili na tržištu novije izdanje istoga naslova.

Mjerila koja također mogu pomoći pri izdvajanju građe iz Zbirke:

- jezik na kojem je publikacija tiskana nije razumljiv širemu krugu sadašnjih ili budućih korisnika
- postoji veći broj primjeraka koji se ne koriste te se publikacija može lako nabaviti u drugim knjižnicama
- publikacija nije rijetka ili vrijedna
- postoje nova izdanja publikacije
- publikacija je nabavljena pogreškom
- postoji dostupna elektronička inačica publikacije.³

² The public library service. : IFLA/UNESCO Guidelines for Development. München : K. G. Saur, 2001., str. 54.

³ Johnson, Peggy. Fundamentals of collection development and management. third edition. London : Facet Publishing, 2014., str. 197.

Zaštita građe

Kako bi Zbirka uspješno djelovala u skladu sa svojim temeljnim ciljem – osiguravanjem dostupnosti relevantne građe iz područja knjižničarstva, informacijskih i komunikacijskih znanosti – bitno je utvrditi postupke koji će spriječiti, usporiti ili zaustaviti moguća oštećenja građe. S toga gledišta bitno je uspostaviti suradnju s Odjelom *Zaštita i pohrana*, odnosno stručnim knjižničnim osobljem, koje će nakon pregleda građe utvrditi koji je postupak najprikladniji te sve obavljene posebne postupke potkrijepiti.

Pritom treba istaknuti preventivnu zaštitu koja obuhvaća različite djelatnosti te se provodi od ulaska građe u Zbirku, pri upravljanju, posudbi i povratu građe. Posebno se vodi i interna evidencija posudbe i povrata građe, s obzirom na to da je riječ o Zbirci u otvorenome pristupu.

Radi smanjenja rizika od propadanja, oštećenja te otuđenja građe potrebno je osigurati odgovarajuće mikroklimatske uvjete, kao što su temperatura, relativna vlažnost zraka, strujanje i pročišćivanje zraka, kao i uvjete zaštite i čuvanja građe.

Smještaj fonda

Građa Zbirke za knjižničarstvo nalazi se u otvorenome pristupu na polukatu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Zbirka je izložena prirodnomu i umjetnomu svjetlu, a prostor otvoren prema predvorju Knjižnice stvara mogućnost temperaturnih neujednačenosti, kao i promjene u relativnoj vlažnosti zraka, što se uspostavlja klimatizacijskim sustavom koji grije i hladi prostor u kojem je smještena građa te sprječava nagle i uzastopne promjene. Tako se osiguravaju stabilni mikroklimatski uvjeti u granicama preporučenih vrijednosti temperature i vlage zraka kako bi se promjene na materijalima svele na najmanju mjeru.

Građa je smještena na metalnim policama u blizini radnih stolova i stolaca namijenjenih korisnicima Zbirke. Pravilnim slaganjem knjiga na police, kao i pravilnim rukovanjem građom, sprječavaju se oštećenja. Police ne smiju biti pretrpane. Kada nisu popunjene, trebaju se koristiti držači za knjige. Bitno je i pravodobno pregledavanje i izdvajanje oštećene građe radi popravaka.

Posudba građe moguća je uz uporabu članske iskaznice Knjižnice te predbilježbu posudbe na korisničkom pultu u prizemlju. Zaštita od krađe podrazumijeva i preventivne postupke. Korisnicima pri ulasku u Nacionalnu i sveučilišnu knjižnicu u Zagrebu nije dopušteno unošenje torbi, a građa je zaštićena sigurnosnim kodom koji se pokrene ako se pokuša neovlašteno iznijeti iz prostora Knjižnice. Zabranjeno je unošenje hrane i pića, a osoblje Zbirke redovito nadgleda radne prostore kako bi se smanjila mogućnost onečišćenja, uništavanja građe te pogrešnoga ulaganja građe na police.

Prostori trebaju biti čisti i suhi. Treba razmotriti i rezultate povremenih ispitivanja kvalitete zraka.

Zbirka je opremljena *sprinkler* sustavom za gašenje požara raspršenom vodom koji se pokreće u slučaju dima ili vatre. Prostor Zbirke povremeno se čisti. U njem se provode preventivne

mjere sanitacije na kvartalnoj razini. Održavanje zgrade pridonosi preventivnoj zaštiti na razini cjelokupna fonda Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Treba se brinuti i o stalnome i redovitome čišćenju te uklanjanju prašine kako bi se izbjegla pojava plijesni, gljivica, kukaca i drugih štetočina te provoditi mjere dezinfekcije, dezinfekcije i deratizacije. Sredstva koja se pritom upotrebljavaju ne smiju biti štetna za zdravlje osoblja, kao ni za građu.

Sigurnost Zbirke

Cjelokupna zaštita fonda Zbirke/Knjižnice osigurava se sustavom tehničke zaštite, tjelesne zaštite te zaštite od požara zgrade Knjižnice. Sustav tehničke zaštite obuhvaća protuprovalni i vatrodojavni sustav, videonadzor, kontrolu pristupa te kontrolu iznošenja građe. Protuprovalni sustav uključuje se nakon završetka radnoga vremena.

Konzervacija i restauracija

Tijekom redovitoga pregleda izdvaja se oštećena građa i izlaže se odgovarajućemu konzervatorsko-restauratorskom postupku. Prednost u postupku zaštite ima vrijedna građa te građa koja se najčešće posuđuje.

Procjena rizika i plan zaštite u kriznim uvjetima

Prijetnje iz kojih mogu nastati opasnosti koje će utjecati na Zbirku podrazumijevaju prirodne, tehničke i antropogene izvore, a prema načinu nastanka mogu biti redovite ili izvanredne, prema dinamici spore, postupne ili brze, a prema karakteru nastupanja primarne, sekundarne ili kaskadne. U sklopu plana zaštite Zbirke u kriznim uvjetima, koji u završnici mora biti integriran ili usklađen s planom zaštite u kriznim uvjetima ostalih zbiraka Knjižnice, potrebno je ocijeniti prijetnje, odnosno utvrditi opasnost, dovesti ih u odnos s čimbenicima otpornosti na prijetnje, odnosno utvrditi otpornost, te dati ocjenu spremnosti Knjižnice da osigura zaštitu Zbirke u kriznim uvjetima. Osim početne procjene rizika u prostorima Zbirke, za dijelove građe koja se posuđuje potrebno je izraditi djelomičnu procjenu opasnosti i plan zaštite u kriznim uvjetima za premještenu građu.

Procjenu rizika za Zbirku potrebno je posuvremeniti barem svake dvije godine, prema potrebi i češće, a obvezno u slučaju izgreda ili bitnih promjena u svezi s organizacijom i čuvanjem Zbirke.

Zaštita Zbirke u kriznim uvjetima podrazumijeva dosljedno i neprekidno provođenje mjera prevencije te pripreme odgovora i oporavka koje propisuju zakonski i interni propisi u svezi sa zaštitom knjižnične građe. Osobito je bitno poduzeti preventivne mjere kako bi se građu zaštitilo od štete koju može prouzročiti pokretanje *sprinkler* sustava.

Literatura

1. Dar prema NSK [interna procedura].
Dostupno na: <http://intranet-nsk/download/financijsko-upravljanje-i-kontrole/procedure/Odluka-usvaja-se-procedura-Dar-prema-NSK.pdf> (2018-07-27).
2. Futas, Elizabeth. Collection development policies and procedures. third edition. Phoenix : The Oryx Press, 1995.
3. IFLA-in kratki priručnik za pripravnost i planiranje mjera zaštite u slučaju katastrofa : središnji program za zaštitu i konzervaciju / John McIlwaine ; pod nadzorom Marie-Thérèse Varlamoff ; [s engleskog prevela Maja Krtalić]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2012.
4. IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom / sastavio i uredio Edward P. Adcock u suradnji s Marie-Theresom Varlamoff i Virginiom Kemp. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003.
5. Johnson, Peggy. Fundamentals of collection development and management. third edition. London : Facet Publishing, 2014.
6. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu.
Dostupno na: <http://www.nsk.hr/category/zbirke/> (2018-02-14).
7. Nebesny, Tatjana; Švob, Mira. Izgradnja knjižne zbirke u narodnim knjižnicama.
Dostupno na: http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/nebesny_svob.htm (2018-02-14).
8. Pravilnik o uvjetima i načinu korištenja građe i usluga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.
Dostupno na: <http://www.nsk.hr/wp-content/uploads/2012/01/pravilnik.pdf> (2018-02-14).
9. Pravilnik o zaštiti knjižnične građe. // Narodne novine 52, 1001(2005).
Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2005_04_52_1001.html (2018-07-09).
10. Smjernice za izgradnju zbirke Croatica. / urednik Lobel Machala. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2016.
Dostupno na: <http://www.nsk.hr/smjernice-izgradnju-zbirke-croatica/> (2018-02-14).
11. Tadić, Katica. Rad u knjižnici. Rijeka : Naklada Benja, 1994.

12. The public library service. : IFLA/UNESCO Guidelines for Development. Miinchen :
K. G. Saur, 2001.